

**КВАНТИТАТИВНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ПОРЯДКУ СЛІВ
У ТЕКСТАХ СУЧАСНИХ УКРАЇНСЬКИХ ГАЗЕТ
(на матеріалі простих двоскладних речень)**

Актуальність статті полягає у недостатньому вивченні певних аспектів проблеми порядку слів у сучасному мовознавстві. Метою статті є встановлення закономірностей кількісних виявів різних типів українського словопорядку в текстах сучасних українських газет. Для досягнення зазначеної мети поставлено такі завдання: навести статистику поширеності простих двоскладних речень з різним порядком слів, проаналізувати залежність порядку слів від типу газетного тексту. В ході дослідження з'ясовано, що в сучасних газетних текстах переважають речення з прямим порядком слів, що мають структуру SP та SPO.

Ключові слова: двоскладні речення, прямий порядок слів, непрямий порядок слів, парцеляти, приєднувальні конструкції.

Шухова О.А. Квантитативные характеристики порядка слов в текстах современных украинских газет (на материале простых двусоставных предложений). *Актуальность данной статьи заключается в недостаточном изучении определенных аспектов проблемы порядка слов в современном языкознании. Целью статьи является установление закономерностей количественных проявлений разных типов украинского словопорядка в текстах современных украинских газет. Для достижения указанной цели поставлены такие задачи: привести статистику распространенности простых двусоставных предложений с разным порядком слов, проанализировать зависимость порядка слов от типов газетного текста. В ходе исследования выяснено, что в современных газетных текстах преобладают предложения с прямым порядком слов, которые имеют структуру SP и SPO.*

Ключевые слова: двусоставные предложения, прямой порядок слов, непрямой порядок слов, парцелляты, присоединительные конструкции.

Shukhova O.O. Quantitative Characteristics of Word Order in Modern Ukrainian Newspaper Texts (on the Basis of Simple Two-member Sentences). *The topicality of the article is connected with the fact that in modern linguistics particular aspects of the word order problem have not been researched enough. The aim of the article is to find out the regularities of quantitative expression of different types of Ukrainian word order in modern newspaper texts. To reach this aim the following objectives are set: to give the statistics of the occurrence of simple two-member sentences with different order of words, to analyse the dependence of the word order on the kinds of newspaper texts. In the process of the investigation it has been found out that in modern newspaper texts sentences with the direct order of words and the structure SP and SPO are predominant.*

Keywords: two-member sentences, direct order of words, indirect order of words, parcels, conjunctive constructions.

Порядок слів здавна викликає інтерес українських і світових мовознавців. Незважаючи на велику кількість наукових праць, присвячених цьому питанню, і досі багато його аспектів часто випадають із поля зору дослідників. Подана стаття є спробою визначення основних закономірностей кількісного вияву різних типів українського порядку слів у простих двоскладних реченнях, вибраних із сучасних українських газет, а також встановлення

особливостей словорозташування залежно від типу газетного тексту. Джерелами фактичного матеріалу стали газети «Вечірній Київ», «День», «Культура і життя», «Народна армія», «Сільські новини», «Слово Просвіти», «Хрещатик» за 2013–2014 роки (див. список джерел). Об'єктом дослідження є прості двоскладні речення, вибрані з указаних джерел, предметом – порядок слів у них. У ході роботи вибрано та проаналізовано 2371 просте двоскладне речення та 230 парцелятивів і приєднувальних конструкцій, до яких відносимо сурядні або підрядні частини складних речень, що інтонаційно оформлені як окремі речення та мають певну структурно-граматичну автономність [9: 110] [8: 12], [11: 69]. Таблиця 1 надає інформацію щодо загальної кількості синтаксичних одиниць, вибраних із текстів під час аналізу.

Таблиця 1

Тип речень	Кількість речень	% від загальної кількості речень	Кількість парцелятивів	% від загальної кількості парцелятивів
Всього двоскладних	2371	100	230	100
Найтиповіші речення зі звичайними головними членами	1628	68,7	174	75,7
Генітивні	94	4,0	5	2,2
Речення з головними членами, вираж. інф.	25	1,1	6	2,6
Речення з кількома головними членами	389	16,4	38	16,5
Пряма мова	235	9,9	7	3,0

Таблиця 2 відображує кількісну характеристику типів порядку слів в двоскладних реченнях і парцельованих конструкціях. Для позначення членів речення використано такі скорочення: S – підмет, P – присудок, O – додаток, C – обставина.

Таблиця 2

Порядок слів	Кількість речень	% від заг. кільк. речень	Кількість парцелятивів	% від заг. кількості парцелятивів	Порядок слів	Кількість речень	% від заг. кільк. речень	Кількість парцелятивів	% від заг. кількості парцелятивів
SP	209	8,8	29	12,6	OSPC	-	-	3	1,3
PS	87	3,7	8	3,5	CSPO	79	3,3	8	3,5
SPO	177	7,5	20	8,7	SPCO	-	-	3	1,3
SOP	-	-	3	1,3	SPOC	29	1,2	-	-
OPS	66	2,8	-	-	CCPS	53	2,2	3	1,3
CSP	42	1,8	4	1,7	CSPC	25	1,1	-	-

SCP	37	1,6	11	4,8	Інші прямий зворотн.	462 336 126	19,5 14,2 5,3	46 30 16	20 13 7
SPC	111	4,7	11	4,8	3 гол. члена- ми, виражен. інфінит.	25	1,1	6	2,6
CPS	85	3,6	12	5,2	Генітивні	94	4	5	2,2
SPOO	59	2,5	6	2,6	Розпов. Неокл. Оклич.	1643 1626 17	69,368,6 0,7	174 168 6	75,7 73 2,6
SPCC	44	1,9	4	1,7	Питальні	101	4,3	11	4,8
SCPO	37	1,6	3	1,3	Спону- к. Окличні Неокл.	3 2 1	0,1 0,1 0	- - -	- - -

На основі отриманих даних встановлено, що прямиї порядок слів (підмет-присудок) властивий 70% проаналізованих речень. 95% з них – розповідні неокличні з перевагою словопорядку SP – *Реакція Майдану не забарилася* (2: 2) та SPO – *Дітлахи закликають весну* (3: 16). Непрямиї порядок слів (присудок-підмет) спостерігається у 30% речень, 87% з яких неокличні розповідні. Розповідні речення, що мають обставину на початку – *У цей час приходять добрі думки* (3: 7) і відповідають структурі CPS, CCPS, CCCPS, CCCCPS, COPS, CCOPS та ін., складають 43% від загальної кількості речень з непрямою формою слів. Кількісну перевагу прямого словопорядку можна простежити і в парцелятах та приєднувальних конструкціях: 75% – прямиї, 25% – непрямиї.

Предметом подальшого аналізу є особливості порядку слів у залежності від типу газетного тексту. Таблиця 3 відображає панівний порядок слів у реченнях.

Таблиця 3

	Кількість	Найпоширеніший порядок слів	Приклад
Статті	1129	SPO – 9,3%	<i>Зроблена заява здивувала багатьох учасників конференції</i> (5: 2).
Інтерв'ю	208	PS – 9,6% 65% – питал. 35% – розп. неокл.	<i>Чи балотуватиметься Порошенко?</i> (2: 6). <i>Змінюється очільник УПЦ МП</i> (2: 23).
Заголовки та підзаголовки	97	SPO – 19,6%	<i>Рефінансування зупинить банкрутство банків</i> (2: 9).
Відгуки та огляди	64	SP – 18,8%	<i>Шевченків музей – цілісний образ поетично-мистецького світу національного генія</i> (6: 9).
Новини	62	SPC – 16,1%	<i>Заходи також триватимуть і наступного дня</i> (7: 8).
Вихідні дані газет	37	SP – 24,3%	<i>Засновник – Міністерство Оборони України</i> (4: 8).

Гороскопи та кулінарні рецепти	32	SP – 31,3%	<i>Вишня у власному соку – це прекрасна заготівля (5: 10).</i>
Підписи під фото та статтями	27	SPO – 22,2%	<i>Поет Василь Василяшко нагороджує тріо дівчат з Оболоні (6: 13).</i>
Анонси	24	SPC – 20,8%	<i>Дія розвивається в 117 році нашої ери (1: 15).</i>
Реклама	20	SPO – 25%	<i>Підприємство реалізує харчові відходи (5: 9).</i>
Листи, звернення	18	SP – 27,8%	<i>Ми не стали повноцінною нацією (2: 13).</i>
Біографічні довідки	15	SPCC – 46,7%	<i>Сергій Крушановський народився 12 лютого 1965 року в Києві (7: 2).</i>
Афіші	11	SPO – 36,4%	<i>Проект «Захоплюючий Київ» пропонує незвичайні екскурсії нашим давнім містом (1: 22).</i>
Рубрики	3	SP – 100%	<i>Народ сміється (5: 12).</i>

Таблиця 4 надає інформацію щодо порядку слів у парцелятах.

Таблиця 4

	Кількість	Найпоширеніший порядок слів	Приклад
Статті	125	SP – 12%	<i>А наші пшениці – найкращі у світі (5: 3).</i>
Інтерв'ю	26	CPS – 11,5% 100% – розп. неокл.	<i>А в обласній бібліотеці відбувся літературний вечір-портрет (6: 16).</i>
Відгуки, огляди	12	SPO – 41,7%	<i>Бо 200-річний ювілей національного генія гарантує найвищі розцінки (6: 9).</i>

По декілька парцельованих та приєднувальних конструкцій із різним порядком слів знаходимо у текстах афіш, новин, заголовків та підзаголовків, гороскопів та кулінарних рецептів тощо.

Окремої уваги заслуговують речення з головними членами, вираженими інфінітивом. У ході роботи виявлено 25 речень та 6 парцелятивів, які поділено на дві групи: з інфінітивом-підметом – *Роздумувати було ніколи (4: 5); Однак ставити крапку у списку «Небесної сотні» ще зарано (1: 6)* та з інфінітивом-присудком – *Єдине його бажання – забрати свою дочку Катю з дитбудинку (1: 15)*. Певні труднощі викликають речення першого типу з непрямым словопорядком, що мають чисельну перевагу над іншими обох типів, складаючи 56% від загальної кількості – *Іноді просто неможливо відмовити собі в задоволенні поласувати чим-небудь смаченьким (5: 11)*. У деяких українських граматиках [7: 129], [10: 406], [14: 140-141], [15: 177] зазначено вплив порядку слів на розрізнення типів речень, зокрема існує думка про належність речень з інфінітивом у препозиції до двоскладних – *Назвати його причетним до формування національної свідомості М. Коцюбинського було б помилково (6: 14)* на відміну від речень, в яких інфінітив стоїть після прислівника і є головним членом безособових речень – *Дуже добре отримати запрошення в середу (5: 12)*.

Значний інтерес становлять речення та парцеляти і приєднувальні конструкції з присудком, до складу якого входить дієслівна зв'язка *є*, а також ті, що мають присудок, повністю виражений цим дієсловом на позначення наявності. Під час аналізу виявлено 378 таких речень та 44 парцеляти. У більшості з них *є* виконує роль дієслівної зв'язки. З'ясовано, що вони можуть мати різний порядок слів, при чому переважає словопорядок SP, коли дієслово-зв'язка *є* нульовою. 37% серед речень – *Глаукома – хвороба без симптомів* (1: 18) та 24% серед парцелятив – *Адже вирощування цих доволі вибагливих сортів дерев – справа копітка і непроста* (6: 7). Перевага прямого порядку слів у проаналізованих текстах спостерігається і в реченнях та парцелятах із лексично вираженою дієслівною зв'язкою – *Василь Андрійович є, без перебільшення, легендарною людиною* (4: 6); *Дід Іван сам був учасником тих подій* (2: 8); *І ми будемо щасливі* (2: 6). Серед речень і парцелятив із простим дієслівним присудком *є* на позначення наявності більшою мірою зустрічаємо приклади непрямого порядку слів, коли присудок стоїть перед підметом – *Є і позитивні зміни* (1: 5). Такий словопорядок сприймається як стилістично нейтральний.

Ще одну групу речень, узятих до уваги, складають генітивні, що мають родовий відмінок на місці підмета. Кількість виявлених речень цього типу становить 94, парцелятив і приєднувальних конструкцій – 5. Серед невеликої кількості українських учених їх досліджували А. П. Грищенко [4: 95], В. О. Горпинич [3: 3-9], Л. С. Рабанюк [12: 224-232], І. І. Слинько [13: 260-285]. У процесі дослідження виокремлено 3 групи речень цього типу: 1) речення з квантитативними елементами *багато, мало, чимало* або числівниками, що об'єднані з іменником у родовому відмінку і разом з ним *є* підметом – *Багато людей не приховували свого розчарування від почитого* (2: 2). Суперечки серед учених викликають двокомпонентні речення, оскільки до теперішнього часу не існує єдиної думки щодо їхньої належності до односкладних чи двоскладних – *Новачків на ринку – лише десята частина* (5: 2); 2) речення з іменником у родовому відмінку без квантитативних елементів – *Прокурорів у нас вистачить на всіх* (2: 15); 3) речення з елементом заперечення, що за своїм значенням *є* антонімічними реченням із присудком, вираженим дієсловом *є* на позначення наявності. В ході роботи встановлено, що серед речень із присудком у формі теперішнього та майбутнього часу *нема, немає, не буде* іменник або займенник у родовому відмінку в 67 % речень знаходиться в препозиції до нього – *Заправок для електрокарів у місті майже нема* (7: 3); *Цього ніколи не буде* (2: 6). З присудком у формі минулого часу *не було* переважно знаходимо приклади присудкового слова у препозиції – *Не було досі жодної публікації й світлини З. Недоборовського* (6: 14). Більшість вчених (Д. І. Ганич [2: 27], Г. А. Губарева [5: 23], П. С. Дудик [6: 253-254], А. П. Загнітко [9: 221], С. О. Караман [10: 386] Ю. Шерех [14: 90], К. Ф. Шульжук [15: 125-126]) розглядають такі речення в контексті бесособових.

Серед речень із прямою мовою 77% мають непрямий порядок слів у словач автора, що стоять у середині прямої мови – *«Мені не вдалося акуратно*

відкрити, – пригадає Володимир Шербаков. – Уся квартира була в диму...» (4: 5) або після неї – *«Це неможливо», – відповідь метрдотель* (1: 20). Л. А. Булаховський [1: 206], Д. І. Ганич [2: 207–208], Ю. Шерех [14, 143], К. Ф. Шульжук [15: 178] вказують на його природність у цьому вжитку. Решту становлять речення зі словами автора перед прямою мовою: 17 % з прямим порядком слів у словах автора – *Головний лікар Юрій Борзенько зазначає: «Крім того, що ми маємо...»* (2: 2) та 6 % з непрямым словопорядком – *Про деталі журналістам розповів колишній міністр культури Леонід Новохатько: «У міністерстві 9 разів збиралася комісія...»* (3: 2).

Отже, проведене дослідження показало, що в текстах сучасних українських газет серед простих двоскладних речень, а також парцелятивів і приєднувальних конструкцій переважають розповідні неокличні, що мають прямий порядок слів зі структурою SP, SPO. Це спостерігається в текстах статей, заголовків та підзаголовків, відгуків та оглядів, вихідних даних газет, гороскопів та кулінарних рецептів, підписів під фото та статтями, реклами, листів та звернень, афіш, рубрик. Речення з непрямым словопорядком складають невелику частину опрацьованого матеріалу, майже половина з них мають обставину на початку. Певні істотні особливості непрямого порядку слів простежуються і в окремо розглянутих типах речень.

ЛІТЕРАТУРА

1. Булаховський Л. А. Нариси з загального мовознавства / Л. А. Булаховський. – К. : Радянська школа, 1955. – 247 с. 2. Ганич Д. І., Олійник І. С. Словник лінгвістичних термінів / Д. І. Ганич, І. С. Олійник. – К. : Вища школа, 1985. – 360 с. 3. Горпинич В. Генітивні речення в українській мові / В. Горпинич // Українська мова. – 2009. – № 3. – С. 3–9. 4. Грищенко А. П. Генітивне речення / А. П. Грищенко // Українська мова. Енциклопедія / За ред. В. М. Русанівського та ін. – К. : Українська енциклопедія імені М.П. Бажана, 2004. – С. 95. 5. Губарева Г. А. Безособове речення / Г. А. Губарева // Українська мова. Енциклопедія / За ред. І. В. Муромцева. – К. : Майстер-клас, 2011. – С. 22–23. 6. Дудик П. С. Односкладні речення / П. С. Дудик // Сучасна українська літературна мова в 5-ти кн. / За заг. ред. акад. І. К. Білодіда. Кн. 3. Синтаксис. – К. : Наукова думка, 1972. – С. 232–262. 7. Дудик П. С., Прокопчук Л. В. Синтаксис української мови : [підруч.] / П. С. Дудик, Л. В. Прокопчук. – К. : Академія, 2010. – 380 с. 8. Загнітко А. Закономірності і напрями внутрішньореченневої актуалізації (на матеріалі парцельованих і приєднаних конструкцій) / А. Загнітко // Семантика і прагматика граматичних структур. Збірник наукових праць. – Донецьк, 1998. – С. 6–14. 9. Загнітко А. П. Основи українського теоретичного синтаксису. Ч.1 / А. П. Загнітко. – Горлівка : ГДПШМ, 2004. – 227 с. 10. Караман С. О. Сучасна українська літературна мова : [навч. посібн.] / С. О. Караман, О. В. Караман, М. Я. Плющ. – К. : Літера, 2011. – 558 с. 11. Плющ Н. П. Парцеляція як засіб експресивного синтаксису / Н. П. Плющ // Українська мова і література в школі. – К. : Радянська школа, 1981. – №1 (287). – С. 68–71. 12. Рабанюк Л. С. До проблеми генітивно-квантитативних речень / Л. С. Рабанюк // Українська мова на Буковині: минуле і сучасне : Матеріали II Всеукраїнської наукової конференції, присвяченої 200-річчю нової української літератури і літературної мови (Чернівці, 24–26 вересня 1998 р.). – Чернівці : Місто, 1998. – С. 224–232. 13. Слинко І. І. Синтаксис сучасної української мови. Проблемні питання : [навч. посібн.] / І. І. Слинко, Н. В. Гуйванюк, М. Ф. Кобилянська. – К. : Вища школа, 1994. – 669 с.

14. **Шерех Ю.** Нарис сучасної української літературної мови / Ю. Шерех. – Мюнхен : Молоде життя, 1951. – 402 с. 15. **Шульжук К. Ф.** Синтаксис української мови : [підручн.] / К. Ф. Шульжук. – К. : Академія, 2004. – 406 с.

Джерела

1. **Вечірній Київ.** Київська муніципальна газета. – 2014. – 13 березня. – 24 с.
2. **День.** Щоденна всеукраїнська газета. – 2014. – 28 лютого – 1 березня. – 24 с.
3. **Культура і життя.** Загальнодержавна українська газета. – 2014. – 14 березня. – 16 с.
4. **Народна армія.** Центральний друкований орган Міністерства оборони України. – 2013. – 16 травня. – 8 с. 5. **Сільські новини.** Всеукраїнська щотижнева газета. – 2013. – 20 червня. – 12 с. 6. **Слово** Просвіти. Всеукраїнський культурологічний тижневик. – 2014. – 20-26 березня. – 16 с. 7. **Хрещатик.** Газета Київської міської ради. – 2013. – 22 травня. – 8 с.

Шухова Оксана Олександрівна – викладач кафедри англійської фонетики і граматики, Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди, Україна, 61168, м. Харків, вул. Блюхера, 2.

E-mail: accent-ch@ukr.net

tel: (057) 731-60-54, (095) 325-35-24

<http://orcid.org/0000-0002-5126-6728>

Shukhova Oksana Oleksandrivna – Teacher at the English Phonetics and Grammar Department, H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University, Ukraine, 61168, Kharkiv, Bliukhera Str., 2.